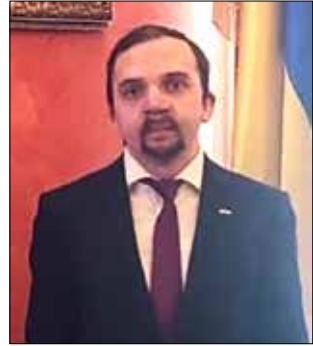

DOI: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2021-27-1-13>
УДК 177.61

Віталій Туренко

Проблема виховання і освіти дітей в контексті листів піфагорійських філософинь

В статті детально розкривається розуміння виховання дітей в контексті двох псевдоепіграфічних листів піфагорійських мислительок – Феано і Мії Кротонських.

На основі цих листів, виявлено, що педагогічна проблематика була важливою загалом для всієї піфагорійської традиції. Фактично, можемо говорити, що саме ця рання грецька філософська школа була першою, що систематично і комплексно підійшла до проблеми виховання та освіти в античному соціумі. Висунуто гіпотезу, що дана тематика постає не випадково в центрі уваги саме даних філософинь, оскільки їх авторитет був найбільшим серед усіх інших представниць даної філософської школи. Доведено авторську позицію, що лист Феано Кротонської до Євбули акцентує увагу на вихованні на помірності, на уникненні розкоші, виконання усіх дитячих забаганок, комфорту. Саме це має на меті загартування в непростих обставинах для того, щоб з гідністю вистояти в усіх потенційних труднощах дорослого життя. Відповідно, якщо не виховувати дитину в тих чи інших обмеженнях, то, на думку Феано, вона цілком може стати неготовою для тих чи інших випробувань, які можуть трапитися. Обґрунтовано тезу, що ключовим завданням виховання та освіти, згідно листа Мії Кротонської, лежить поміркованість, розсудливість та виваженість, що має в основі як архаїчні елементи, так і елліністичні сюжети, що свідчить про майстерність написання даного листа. Розкрито, що піфагорійські принципи виховання, на думку обох філософинь, не мають гендерної різниці. Це пояснюється тим, що як дівчата, так і хлопчики, якщо будуть рости у розкоші, комфорту і не знатимуть обмежень, можуть потенційно стати небезпечними як для самих себе, так і загалом суспільства. Наголошено, що відповідно до стилю написання ці листи є не стільки морально-етичними, скільки парайнетичними, тобто виступають в ролі порад щодо виховання та освіти підростаючого покоління. Через це, дані листи є такими джерелами античної культури, що є одними з небагатьох, які присвячені філософському осмисленню виховання та освіти.

Ключові слова: виховання, освіта, піфагорійські філософині, античні мислительки, дитина, піфагорійська школа.

© В. Туренко, 2021

Вступ

Коли мова заходить про піфагорійську школу, то перш за все, ми з нею пов'язуємо ті чи інші математичні, езотеричні чи етичні аспекти. Втім, якщо уважно придивитися, то можемо побачити, що немає жодної сфери суспільного буття, якої б не торкалися представники даної філософської традиції. Це стосується і питань виховання і освіти дітей.

Наукові напрацювання зарубіжних вчених Анни Афонасіної [Афонасіної 2017], Мері Елен Вейс [Waithe 1987], Анет Гейзенга [Huizenga 2013, 2014], Дороти М. Датч [Dutsch 2020], Катеріни Пелло [Pellò 2018], Алмут-Барбари Рейнджер та Алесандро Ставру [Pythagorean Knowledge 2016], Сари Б. Померой [Pomeroy 2013] та інших стали в основі пропонованої статті. Проте, здебільшого вони розглядають окремо листи представниць піфагорійської школи в контексті досліджуваної нами проблематики.

Відповідно, **метою нашої статті** є спроба віднайти специфіку та особливості освітньо-виховної парадигми в контексті епістолярних напрацювань піфагорійських філософинь.

Перш за все, слід відзначити, що, загалом, якщо спиратися на каталог Ямвлиха [VP 267]¹, з поміж понад 200 осіб, ми знаходимо і жінок, які притримувалися піфагорійських переконань, по-перше, а, по-друге, вони самі розвивали ті чи інші концепції, актуальність яких не зникає з плином епох і стає важливою і для сучасного глобалізованого суспільства.

Історично виділяють два етапи життя та діяльності жінок – представниць піфагорійської традиції.

- ранні піфагорійські жінки, деякі з яких були взагалі членами родини Піфагора, які проживали на півдні Італії між VI і IV ст. до н.е. і навчалися у самого Піфагора чи в одного з його найближчих учнів.
- пізні, нео- та, можливо, псевдо-піфагорійські жінки, життя яких датується між III ст. до н. е. та II ст. н.е. і яким приписують листи та філософські трактати. Втім, чи насправді саме ці жінки є їх авторами, перебуває до сьогодні в центрі жвавої академічної полеміки.

У свою чергу, існує географічний поділ серед піфагорійських філософинь:

- Західна Греція, італійські (Феано, Мія, Арігнота, Дамо, Абротелія і Піссірода Тарентські, Есара Луканська і Тірсеніда Сібариська);
- Велика Греція (Бео і Бабеліка Аргоські Фінтіс і Тіміха Спартанські, Ехекратія Фліунтська, Лакодемонські мислительки: Біндака, Хілоніда, Кратесіклея, Теадуса і Клеехма);
- Північна Африка (Птолемея Кіренська);

¹ Цитування античних джерел здійснюється за загальноприйнятою міжнародною пагінацією.

- Невідоме походження і місце діяльності – Мелісса, Родоппа [Туренко 2020: 55].
В центрі нашої уваги будуть дві мислительки та їх листи:
- Феано і її лист до Євбули [Epistolographi Graeci 1873: 603];
- Мія та її лист до Філіс [Thesleff 1965: 122-24].
Розглянемо кожен з них детальніше.

Виховна педагогіка Феано у листі до Євбули

Загалом, Феано Кротонській, дружині Піфагора, приписують авторство низки філософських творів, а саме: «Піфагорійські апофтегми» (Πυθαγόρεια Αποφθέγματα), «Настанови жінкам» (Συμβουλαί προς τις Γυναίκες), «Про чесноти» (Περί Ευσεβείας), «Філософська схолія» (Φιλοσοφικά Σχόλια), «Життя Піфагора (Πυθαγόρου Βίος), «Теорія чисел» (Θεωρία των Αριθμών), «Листи» (Επιστολαί).

При цьому, варто наголосити, що жоден з вищезазначених творів не зберігся, окрім фрагментів та листів невідомого авторства. Також їй приписують деякі твори з астрономії, математики, фізики та медицини. Були зроблені спроби приписати деякі з листів/апофтегм різним жінкам, що мали спільне ім'я Феано, але більшість фахівців з піфагорійської традиції вважають, що всі вони є псевдоепіграфами ще більш пізніх письменників (письменниць), які намагалися застосувати філософію Піфагора до повсякденного життя жінки.

«Моя експертиза джерел про Феано, – як підкреслює А. Гейзенга, – показує, що ця невелика скарбниця історій, сентенцій і згадок про неї завжди зображує її у хвалебній манері. Її власний чудовий моральний характер не викликає сумнівів і відображається в її сімейних стосунках, у піфагорійських повноваженнях і в спільноті, пов'язаної з її іменем. Протягом багатьох століть як для язичницьких, так і для християнських письменників було властивим вважати, що Феано діяла схожим чином, як відомі філософи-чоловіки, пропонуючи свою мудрість “жити добре” як в усній, так і в письмовій формі, причому більша частина її порад була зосереджена на розумінні “доброї жінки”. Насправді, її жіноча стать зробила її особливо слухним радником з “жіночих” питань; її роль як видатної дружини-філософа великого Піфагора означала, що її ім'я просякнуте позитивною знаменитістю і, безперечно, пропонувало кожній жінці наслідувати її як зразок жіночої чесноти» [Huizenga 2013: 114].

Якщо ж вже говорити безпосередньо про сам лист до Євбули, то його написано дорійським діалектом, і, на нашу думку, основні аспекти листа зосереджені у наступному:

- виховувати не в задоволеннях та розкоші, що наголошує на необхідності бути в першу чергу турботливою, а не «люблячою» матір'ю;

- якщо треба, то необхідно карати і завдавати у виховних цілях біль (тілесні покарання);
- бідних дітей легше виховувати, аніж заможних.

Відповідно до цього, ключова теза – виховувати у помірності, а не в розкоші і комфорті, що свідчить про звертання до заможної жінки (жительки великого міста). У листі Феано до Євбули передбачуваний епістолярний випадок – написання листів добродішній матері тій матері, яка псує своїх дітей – безпосередньо веде до висловлення тези, що характеристика доброї матері полягає не в піклуванні про задоволення своїх дітей, а швидше у спрямуванні їх до поміркованого способу життя.

Текст листа цілком узгоджується з вченням Піфагора про виховання дітей [VP 51, 201-4]. Він також узгоджується з поглядами інших філософських шкіл і традиційними грецькими уявленнями про піддатливість дітей до виховання. Ба більше, піфагорійці відрізняються своєю турботою про те, щоб не балувати своїх дітей занадто великим комфортом і розкішшю.

«Надмірне споживання і надлишок матеріальних благ, з якими греки стикалися в таких місцях, як грецька Олександрія, суперечили піфагорійським ідеалам. Більшість греків в інших локаціях і в інші періоди часу не відчували такого надлишку, що призводило до постійного піклування про те, щоб давати дітям багато їжі, багато ванн або тримати їх завжди у теплі. Згідно Феано, дітей потрібно привчати до піфагорійських переконань, щоб їм було комфортно з аскетизмом, і проявляти самокерування і стриманість. Цей лист також відображає вплив спартанської освітньої системи на піфагорійське виховання дітей. Подібно до самого Піфагора, історичним спартанцям і класу опікунів в «Державі» Платона (що відображає спартанські звичаї), неопіфагорійські мислительки не роблять різниці між хлопчиками і дівчатками, адже проведення такої різниці могло би перешкодити майбутнім жінкам отримати більш високу освіту, яку мають чоловіки.

Спартанська агоге відродилась в період еллінізму. Якщо авторка листа була членом групи неопіфагорійців, які жили в Олександрії, то цілком можливо, що вона навіть зустрічалася з Кратесіклеєю, матір'ю спартанського царя Клеомена (роки правління 235-221 рр. до н.е.). Водночас, в Афінах матері доглядали за дочками до тих пір, допоки вони не залишали рідну домівку, щоб вийти заміж; але матері виховували синів тільки до семирічного віку, коли вони потрапляли в оточення батька і передавалися наставникам-чоловікам, педагогам і родичам. Як і в Спарті, підкреслюється внесок матері-піфагорійки в освіту своїх дітей обох статей і її постійна відповідальність за дорослих, якими вони стають. Цікаво відзначити також і те, що роль батька взагалі не згадується» [Pomeroy 2013: 78].

Як наслідок, негативного виховання, Феано ніби попереджає про те, що мати справді може «зіпсувати» своїх дітей:

- вони стануть непомірними (ἀκολάστους);
- стануть насолоджуватися своїми тілами (ἡδυπαθεῖς δὲ τοῖς σώμασι γένωνται);
- стануть м'якшими [у своїх тілах] (τοῖς δὲ μαλακώτεροι);
- стануть рабами власних емоцій (τῶν παθῶν ἢ δοῦλα τούτων);
- будуть ненажерливим до задоволень і з побоюванням ставитися щодо болю (περὰ τὰς ἡδονὰς λίχνα καὶ περὶ τοὺς πόνοὺς ὀκνηρά);
- матимуть ослаблену людську природу (τὴν τῶν ἀρρένων φύσιν θρύπτουσα);
- стануть рабами, коли будуть дорослими чоловіками (ὅταν ἀκμάσῃ πρὸς ἄνδρα, ἀνδράποδα γίνεται).

Решта листа аргументує це попередження за допомогою емоційно напружених прикладів та обіцянок. Незважаючи на те, що адресатка листа отримує вказівки, і її дії іноді критикує авторка, мотивуючи це описом як теперішньої, так і майбутньої поведінки своїх дітей, основний посыл – більш добротне виховання дітей. Зіпсовані діти є прямим продовженням відсутності у матері власної розсудливості. Це видно з найпотужнішого прикладу, в якому звинувачують і матір, і дітей: «Але ви годуєте своїх дітей, як нащадків Сарданапала, принижуючи природу людини задоволеннями». Згадування його є не випадковим, оскільки він вважається напівлегендарною особистістю, яка ототожнюється з різними асирійськими царями VII-VI ст. до н.е. Його любов до розкоші та розбещеності критично згадується також у «Нікомаховій етиці» Аристотеля [Eth.Nic. 1095b22], що наводить думку саме про елліністичне датування цього листа.

Годувальниця і мати в контексті виховання дитини: Лист Мії

Ім'я «Мія» фігурує в каталозі піфагорійських жінок Ямвліха [VP 267]. Мія було однією з доньок Піфагора і Феано, ставши повнолітньою, вийшла заміж за Мілона Кротонського. Порфирій стверджує, що, як і її мати Феано, Мія була видатною піфагорійською жінкою. Крім того, згідно свідчень пізніших античних письменників, як і Феано, діти Піфагора, залишили письмові роботи, які підтверджують розуміння Мії як інтелектуального авторитету [Pello 2018: 25].

Видатний дослідник піфагорійських текстів Х. Теслеф визначив, що даний лист був написаний дорійським діалектом у III, або II ст. до н.е. жінкою, названою на честь Мії, яка була (як і її мати Феано) зразком серед жінок [Thesleff 1965]. Як у випадку з Феано, у своєму листі до Філісця неопіфагорійська мислителька дає поради з виховання дітей. Голо-

вна тема – догляд за дитиною і вибір годувальниці, але в кінці вона обіцяє дати більше порад, коли дитина підрасте.

Мія дає поради щодо вибору годувальниці безпосередньо Філіс, а не матері чи батьку новонародженого. Хоча мати, як правило, не збиралася годувати грудьми свого немовляти, давньогрецькі матері дбали про маленьких дітей. Статевий поділ праці вважався природним в античній філософії. Так, зокрема, можна навести такі приклади:

- Ксенофонт: «Бог знав, що він дарував жінці і доручив їй виховання новонароджених дітей, він наділив їй великою любов'ю до неї новонароджених немовлят, – більшою, ніж він дав чоловікові» [Оес. 7.24-25]
- Платон також вважає виховання дітей основною функцією жінки [Leg. 7.806 A, E].
- Аристотель формулює ту ж думку негативно: «Жодні істоти чоловічої статі зазвичай не турбуються про дітей» [Gen. an. 3.759b7].

У заможній родині наявність годувальниці вважалася нормальною складовою турботи про дітей. В цьому контексті, можна згадати і Сорана Ефеського, який був провідним гінекологом в Римі під час правління Адріана (117-138 рр. н. е.) і наголошував на тому, що краще, щоб немовлят годували материнським молоком, але, тим не менш, він дає набагато більш докладні поради щодо вибору годувальниці і її догляду за дитиною. Поради Мії, хоча і більш короткі, проте узгоджуються з настановою Сорана. Загальна думка полягає в тому, що немовля вбирає особисті якості няні разом з її молоком, пронизує мислення Мії і Сорана. Годувальниця повинна вести себе ввічливо і стримано, щоб передати ці свої кращі якості вихованцеві. Таким чином, ми робимо висновок, що ці наявність цих чеснот не обмежується вільно народженими, але їх можна бути виявити також у жінок з нижчого класу [Pomeroy 2013: 112-113].

У цьому листі, як зауважує М. Вейс, «обговорюється важливість виконання потреб новонародженого відповідно до принципу гармонії. Справа в тому, що новонароджений природно бажає того, що відповідає його потребам, а йому потрібна помірність: ані занадто мало, ані занадто багато їжі, одягу, тепла, холоду, свіжого повітря тощо. Що цікаво в її листі, так це припущення, що новонароджений природно бажає поміркованості в усьому, і що найбільше в цьому допомагає контроль над ним. З цих причин мати повинна вибрати няню, яка також поміркована. Няня не повинна мати надмірний сон або пиття, і повинна стримувати сексуальний потяг її чоловіка (ймовірно тому, що вагітність може зупинити лактацію). Вона повинна «робити все добре у відповідний час». Вона повинна бути налаштована на благополуччя дитини, і стримувати свої власні потреби так, щоб її турбота про новонародженого сприяла його вихованню» [Waithe 1987: 15].

Чому ж така увага приділяється саме розсудливості жінок та вихованню цього дітей? На нашу думку, це обумовлено низкою причин і може мати як архаїчні, так і елліністичні корені.

1. Можна пригадати, що у постаті Пенелопи ми вперше у європейській думці зустрічаємо особливу розсудливість та кмітливість у земних жінок. Гомер описує Пенелопу наступним чином: «Розумом світлим, умілістю в різних роботах прегарних, хитрістю витівок тих, що про них не чували раніше в давніх ахеянок ми, таких, як оті пишно коси в гарнім віночку. Мікена, Тіро і Алкмена ошатна, – жодна із них не могла б з Пенелопою навіть рівнятися розумом; нині ж їм краще тих хитрощів не замишляти...» [Od. II 117-122].
2. Суголосні думки ми спостерігаємо в спеціальному трактаті «Про жіночу розсудливість» ще однієї піфагорійської філософині Фінтіс Спартанської «Чеснота, яка найбільше відповідає жінці, – це розсудливість. Адже завдяки розсудливості жінка здатна шанувати та насолоджуватися власним чоловіком. Насправді, багато хто може подумати, що жінці не належить займатися філософією, як і вона не повинна їздити на коні чи говорити привселюдно. Але я вважаю, що хоча деякі речі (справи) стосуються лише чоловіка, а інші – лише жінки, проте є такі, які можливі як для чоловіків, так і для жінок, хоча деякі є більш доречними для чоловіка, ніж жінки, і деякі, які краще для жінки, ніж для чоловіка» [Phint. De mul.mod.].

Через це, можемо зауважити, що «якщо греки й хочуть протиставити ἀφροσύνη фроне́зису (мудрості, чесноті чи знанню), найчастіше саме термін ἀκολασία, слово, що позначає дослівно характер того, кого ніщо не стримує й хто сам досяг успіху, протиставляється σωφροσύνη (пор. Res. IV, 431b; Eth.Nic. III, 15; Diog.Laert VII, 93). Усе це насправді, як казав Платон і як потім усі повторювали за ним, «питання освіти», є істинно важливою проблемою, що чигає на самому початку, коли йдеться про навчання керувати своїм тілом (Res. III, 377a–b). Це й пояснює таку особливу гру слів у Аристотеля: σωφροσύνη, поміркованість чи стриманість, є такою, оскільки вона забезпечує, уможлиблює розсудливість (ὡς σώζουσαν τὴν φρόνησιν, Eth.Nic. VI, 5, 1140b 12): цілком можливо бути розпусником та добрим математиком, пияком та завжди знати, що $2+2=4$, але не можна бути розпусником та розсудливим» [Лабарр'єр 2011: 532].

Відповідно, саме ця чеснота, про яку говорить Мія і висуває до годовальниці і є ключовою і у вихованні того, кого вона годує, взагалі майбутньої людини. Саме розсудливість стає тією основою, що унеможливить, або хоча б мінімізує ті чи інші хибні вчинки, пристрасті в дорослому житті дитини, яку наразі годують грудним молоком.

Що стосується докільля немовляти, автор спирається на два різних філософських елемента. Повітря в будинку «повинно мати рівну пропорцію [τὰν συμμετρίαν] тепла і холоду». Потім слідує звернення до «природи» (φύσις), в якому резюмуються причини збереження «помірності» в догляді за немовлятами – особливо в питаннях годування, купання та домашнього оточення: «у всіх цих речах природа жадає того, що їй підходить, а не того, що є неординарним». Загальний тон поради залишається м'яким і теплим, в рамці між короткими словами відкриття і обіцянки надіслати подальші інструкції, що відповідають зрілості дитини. Логіка такого «аргументу» відповідає опису парайнезису. Немає ніяких засуджень поведінки Філліс або інших яскравих риторичних рис діатрібального стилю. Замість цього парайнетичний епістолярний жанр тут чітко позначений дієсловом παρανεῖν в першому рядку: «Тепер, коли ви стали матір'ю дітей, я раджу вам наступне» (γενομένης τοι μητέρι παίδων τάδε παρανεῖω). Автор вважає, що пропонувані парайнезис «не допускає заперечень» [Huizenga, 2013: p.135].

Тому дійсно, на відміну від багатьох інших стародавніх джерел, ця невідома авторка не моралізує щодо недоліків чи страшних наслідків винаймання годувальниці; швидше, здається, він (або вона) вважає очевидною необхідність годувальниці. Через це, даний лист, як і попередній, який ми розглядали, має не морально-етичне забарвлення, а саме педагогічне, виховне навантаження, як стосовно годувальниці, так і щодо виховання нею малюка, якого вона буде годувати.

Висновки

Таким чином, проаналізувавши детально проблему виховання та освіти в контексті листів двох представниць піфагорійської школи – Феано і Мії Кротонських, можемо зробити наступні висновки:

Педагогічна проблематика була важливою для піфагорійської традиції. Фактично, можемо говорити, що саме ця рання грецька філософська школа була першою, що систематично і комплексно підійшла до проблеми виховання та освіти в античному соціумі.

Певного роду відмінність у листах Феано та Мії Кротонських можна простежити в тому, на чому кожна з них робить акцент в контексті досліджуваної проблематики. Якщо Феано говорить, що в основі виховання має бути поміркованість, то Мія ставить наголос на помірність.

Водночас, обидві філософині наголошують на особливій важливості виховувати дітей не в комфорті і розкоші, щоб, коли вони виростили, то були би здатні вижити за будь-яких складних життєвих обставин і ситуацій.

Посилання:

- Афонасина, А. В. (2017). Письма пифагорейских женщин в историческом и фило-софском контексте, *ΣΧΟΛΗ (Schole). Φιλοσοφское антиковедение и классическая традиция*, 2(11), 524–535.
- Лабарр'єр, Ж.-Л. (2011). Фронезис, *Європейський словник філософій: Лексикон не-перекладностей*. Том перший. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 527–533.
- Туренко, В. Е. (2020). Візія жінок у контексті появи і функціонування піфагорійської школи. *СОФІЯ. Гуманітарно-релігієзнавчий вісник*, 16(2), 54-57.
- Dutsch, D. M. (2020). *Pythagorean Women Philosophers: Between Belief and Suspicion* (Oxford Studies in Classical Literature and Gender Theory Series), Oxford University Press.
- Epistolographi Graeci*. (1873). Recensuit, recognovit, adnotatione critica et indicibus instruxit R. Hercher. Paris: Didot.
- Huizenga, A. (2013). *Moral Education for Women in the Pastoral and Pythagorean. Letters. Philosophers of the Household*. Leiden-Boston, Brill.
- Huizenga, A. (2014). On Choosing a Wet-Nurse Physical, Cultural and Moral Credential. Blanton IV, Th. R., Calhoun, R. M., and Rothschild, C. K. (ed.). *The History of Religions School Today Essays on the New Testament and Related Ancient Mediterranean Texts*. Mohr Siebeck, 241–252.
- Pellò, C. (2018). *Women in Early Pythagoreanism, Dissertation is submitted for the degree of Doctor of Philosophy*. University of Cambridge.
- Pomeroy, S. B. (2013). *Pythagorean Women: Their History and Writings*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Renger A.-B., & Stavru, A. (ed.). (2016). *Pythagorean Knowledge. Pythagorean Knowledge from the Ancient to the Modern World: Askesis, Religion, Science*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Thesleff, H. (1965). *The Pythagorean Texts of the Hellenistic Period collected and edited*. Abo Academi.
- Waithe, M. E. (1987). *A History of Women Philosophers. Volume 1, 600 BC-500 AD*. Boston: Martin Nijhof.

References:

- Afonasina, A.V. (2017). Letters of Pythagorean Women in Historical and Philosophical Context, *ΣΧΟΛΗ (Schole). Philosophical Classical Studies and Classical Tradition*, 2(11), 524–535 [In Russian].
- Dutsch, D. M. (2020). *Pythagorean Women Philosophers: Between Belief and Suspicion* (Oxford Studies in Classical Literature and Gender Theory Series), Oxford University Press.
- Epistolographi Graeci*. (1873). Recensuit, recognovit, adnotatione critica et indicibus instruxit R. Hercher. Paris: Didot.
- Huizenga, A. (2013). *Moral Education for Women in the Pastoral and Pythagorean. Letters. Philosophers of the Household*. Leiden-Boston, Brill.
- Huizenga, A. (2014). On Choosing a Wet-Nurse Physical, Cultural and Moral Credential. Blanton IV, Th. R., Calhoun, R. M., and Rothschild, C. K. (ed.). *The History of Religions School Today Essays on the New Testament and Related Ancient Mediterranean Texts*. Mohr Siebeck, 241–252.
- Labarrier, J.-L. (2011). Fronesis, *European Dictionary of Philosophies: A Lexicon of Intranslatability*. V.1. Kyiv: SPIRIT I LETTER, 527–533. [In Ukrainian].

- Pellò, C. (2018). *Women in Early Pythagoreanism, Dissertation is submitted for the degree of Doctor of Philosophy*. University of Cambridge.
- Pomeroy, S. B. (2013). *Pythagorean Women: Their History and Writings*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Renger A.-B., & Stavru, A. (ed.). (2016). *Pythagorean Knowledge. Pythagorean Knowledge from the Ancient to the Modern World: Askesis, Religion, Science*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Thesleff, H. (1965). *The Pythagorean Texts of the Hellenistic Period collected and edited*. Abo Academi.
- Turenko, V. E. (2020). The vision of women in the context of the emergence and functioning of the Pythagorean school. *SOFIA. Humanitarian and Religious Studies Bulletin*, 16 (2), 54-57, [In Ukrainian]
- Waithe, M. E. (1987). *A History of Women Philosophers. Volume 1, 600 BC-500 AD*. Boston: Martin Nijhof.

Віталій Туренко. Проблема воспитания и образования детей в контексте писем пифагорейских философий.

В статье подробно раскрывается понимание воспитания детей в контексте двух псевдоэпиграфических писем пифагорейских философий – Феано и Мии Кротонских. Выдвигается гипотеза, что данная тематика возникает не случайно в центре внимания именно данных мыслительниц, поскольку их авторитет был наибольшим среди всех представительниц данной философской школы.

Доказывается авторская позиция, что письмо Феано Кротонский к Евбуле акцентирует внимание в воспитании на умеренности, что направлено на то, чтобы избежать роскошь, выполнение всех детских прихотей, комфорт. Именно это должно способствовать с достоинством выстоять во всех возможных трудностях взрослой жизни.

Обосновывается тезис, что ключевой задачей воспитания и образования у Мии Кротонский лежит умеренность, благоразумие и взвешенность, имеющее в основе, как архаичные элементы, так и эллинистические сюжеты, которые свидетельствует о мастерстве написания данного письма.

Отмечается, что в соответствии со стилем написания эти письма не столько есть нравоучительные, а именно парайнетичные, то есть выступают в качестве советов по воспитанию и образованию подрастающего поколения.

Ключевые слова: воспитание, образование, пифагорейские философий, античные мыслительницы, ребенок, пифагорейская школа.

Vitalii Turenko. Upbringing and education of children in context letters of Pythagorean woman philosophers

The article reveals in detail the understanding of raising children in the context of two pseudo-epigraphic letters of Pythagorean woman thinkers – Theano and Myia of Croton. Based on these letters, it was found that pedagogical issues were important in general for the whole Pythagorean tradition. In fact, we can say that this early Greek philosophical school was the first to systematically and comprehensively approach the problem of upbringing and education in ancient

society. It is hypothesized that this topic is not accidentally in the center of attention of these philosophers, because their authority was the greatest among all other representatives of this philosophical school. The author's position is proved that Theano of Crotone letter to Eubule focuses on moderation in education, which is aimed at avoiding luxury, fulfilling all children's whims, comfort. This is the purpose of hardening in difficult circumstances in order to withstand with dignity all the potential difficulties of adult life. Accordingly, if you do not raise a child in certain restrictions, then, according to Theano, it may well be unprepared for certain trials that may occur. The thesis is substantiated that the key task of upbringing and education, according to Myia of Crotone letter, is moderation, prudence and balance, which is based on both archaic elements and Hellenistic plots, which testifies to the skill of writing this letter. It is revealed that the Pythagorean principles of education, according to both philosophers, have no gender difference. This is because both girls and boys, if they grow up in luxury, comfort and do not know the limitations, can potentially become dangerous both for themselves and for society as a whole. It is emphasized that according to the style of writing, these letters are not so much moral and ethical as paraenetic epistolary genre, ie they act as advice on the upbringing and education of the younger generation. Because of this, these letters are such sources of ancient culture, which are one of the few that are devoted to the philosophical understanding of upbringing and education.

Key words: *upbringing, education, Pythagorean philosophers, ancient woman thinkers, child, Pythagorean school.*

Туренко Віталій Едуардович, кандидат філософських наук, м.н.с. філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

E-mail: vitali_turenko@ukr.net

ORCID-ID <https://orcid.org/0000-0003-0572-9119>

Vitalii Turenko, PhD, Research Assist, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

E-mail: vitali_turenko@ukr.net

ORCID-ID <https://orcid.org/0000-0003-0572-9119>